

УДК 658.15:631.11

Білоконь Т. М.,*кандидат економічних наук, докторант Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки",***Шварц І. В.,***кандидат економічних наук, доцент кафедри підготовки менеджерів Вінницького національного технічного університету*

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ВІННИЧЧИНИ

У статті здійснено оцінку фінансового стану сільськогосподарських підприємств Вінниччини в розрізі їх фінансової стійкості, платоспроможності, ділової активності та ефективності сільськогосподарського виробництва, окреслено перспективи подальшого розвитку агропідприємств.

***Ключові слова:** фінансовий стан, фінансова стійкість, платоспроможність, рентабельність, фінансові результати.*

В статье выполнена оценка финансового состояния сельскохозяйственных предприятий Винниччины в разрезе их финансовой устойчивости, платежеспособности, деловой активности и эффективности сельскохозяйственного производства, очерчены перспективы дальнейшего развития агропредприятий.

***Ключевые слова:** финансовое состояние, финансовая устойчивость, платежеспособность, рентабельность, финансовые результаты.*

In the article the estimation of the financial state of agricultural enterprises of Vinnitsya region is carried out including their financial firmness, solvency, business activity and efficiency of agricultural production, the prospects of further development of agrarian enterprises are outlined.

***Keywords:** the financial state, financial firmness, solvency, profitability, financial results.*

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс України є економікоутворюючою галуззю, значення якої різко виросло на тлі світової економічної кризи. Так, в умовах песимістичних очікувань розвитку національної економіки у 2008 р. сільське господарство, за твердженням С. М. Кваші, було схоже на острів благополуччя, забезпечивши приріст валової продукції галузі на рівні 17,5%, у тому числі по сільськогосподарських підприємствах – 35,2%, що втричі вище

середнього показника по державі [1, 5]. Стабільність функціонування сільськогосподарського виробництва в кризові роки сприяє підвищенню інвестиційної привабливості галузі, основними рушіями розвитку якої є конкурентоспроможні сільськогосподарські підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми забезпечення функціонування та формування високорозвиненого конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення доходів аграрних підприємств неодноразово були предметом обговорення на річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників у ННЦ “Інститут аграрної економіки”, а також досліджень таких науковців, як В. Андрійчук, Н. Голомша, О. Гудзинський, М. Дем’яненко, В. Збарський, П. Канінський, С. Кваша, Н. Кривенко, Д. Легеза, Н. Мазур, М. Малік, В. Месель-Веселяк, М. Місюк, О. Мороз, О. Нужна, П. Саблук, В. Юрчишин. Разом з тим успішне функціонування аграрних підприємств значною мірою залежить від рівня стійкості їх фінансового стану. Організаційно-методичні аспекти оцінки стабільності діяльності сільськогосподарських виробників розглянули у своїх роботах В. Клочан, Н. Костаневич, А. Костирко, П. Стецюк, Ю. Тютюнник, І. Ясіновська. Проте, незважаючи на досить ґрунтовні методологічні розробки, сучасний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств аналізується недостатньою мірою.

Мета і завдання дослідження. Мета статті – оцінити фінансовий стан сільськогосподарських підприємств Вінниччини в сучасних умовах та окреслити перспективи їх подальшого розвитку.

Вклад основного матеріалу. Вінниччина – один з найважливіших аграрних регіонів України, де виробляється 6,3% валової продукції сільськогосподарства держави, у тому числі продукції рослинництва – 7,4%, тваринництва – 4,7%. За рівнем виробництва продукції сільськогосподарства (з обсягом валової продукції 6 млрд. 334 млн. грн.) Вінницька область у 2010 році зайняла четверте місце в країні, в тому числі по рослинництву – перше, тваринництву – сьоме місце [2]. Приріст виробництва валової продукції сільськогосподарства в порівнянні з 2009 роком становив 2,8%, в тому числі на підприємствах – 5,5%, у господарствах населення – 0,7%.

Основу сільськогосподарського виробництва Вінниччини в 2010 році становили 2 083 підприємства, в тому числі 8 державних підприємств, 1 419 фермерських господарств, 357 господарських товариств, 192 приватних підприємства, 51 виробничий кооператив та 56 підприємств інших форм господарювання.

Позитивною структурною зміною у розвитку галузі є зростання частки сільськогосподарських підприємств області у виробництві сільськогосподарської продукції з 33,6% в 2005 р. до 45,1% в 2010 р.

Протягом досліджуваного періоду підприємства збільшили виробництво продукції рослинництва на 74,6% та тваринництва – на 20,3%, що зумовило зростання їх частки у виробництві продукції рослинництва з 39,0% до 53,0% та тваринництва – з 24% до 27,7%. За підсумками 2009 р. аграрними підприємствами вироблено 85% зернових культур, 92,4% цукрових буряків, 92,3% соняшника, господарства населення займають лідируючі позиції у виробництві картоплі (99,33%), овочів (94,8%), м'яса (64,1%), молока (83,5%), яєць (67,3%).

Незважаючи на те, що основними виробниками продукції сільськогосподарства залишаються дрібні господарства, в довгостроковій перспективі забезпечити потреби населення в продуктах харчування можуть саме сільськогосподарські підприємства, здатні до використання сучасних дорогавартісних технологічних і технічних засобів виробництва та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку. Зрозуміло, що для забезпечення позитивних тенденцій розвитку виробництва сільськогосподарської продукції аграрному сектору потрібні фінансово стабільні підприємства.

Проаналізуємо фінансовий стан сільськогосподарських підприємств Вінницької області та оцінимо рівень їхньої забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами для здійснення успішної господарської діяльності та своєчасного проведення розрахунків за своїми зобов'язаннями. Здійснені у табл. 1 розрахунки свідчать про зростання як загальної вартості майна сільськогосподарських підприємств регіону, так і окремих його складових. Так, протягом 2005–2010 рр. активи підприємств збільшилась на 140,8%, в тому числі оборотні – на 187,2%, необоротні – на 87,4%. Значне перевищення темпу зростання оборотного капіталу над темпом зростання необоротного капіталу призвела до змін структури майна в бік підвищення його мобільності.

Частка необоротних активів зменшилась з 46,5% у 2005 р. до 36,2% у 2010 р., водночас збільшилась частка оборотного капіталу з 53,3% до 63,6%. Отже, мала місце тенденція прискорення оборотності всіх сукупних активів, що підтверджується збільшенням коефіцієнтів оборотності всіх активів, запасів та власного капіталу (табл. 2). Зростання ділової активності, своєю чергою, відкриває можливість збільшити прибутки підприємств.

Зростання оборотного капіталу повинно відбуватись на фоні зростання вартості основних засобів. Якщо умова порушується тривалий час, підривається виробнича база для нарощування обсягів продукції в майбутньому [5, с. 407]. На сільськогосподарських підприємствах Вінниччини протягом 2005–2010 рр. основні засоби збільшились в абсолютних розмірах (темп росту сягнув 141,9%), однак їх частка у вартості всіх активів скоротилась з 40,3% в 2005 р. до 23,7% в 2010 р.

Таблиця 1
Структура активів і пасивів сільськогосподарських підприємств
Вінницької області (на кінець періоду)

	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
АКТИВ												
Необоротні активи	1324,47	46,5	1230,88	48,1	1625,10	43,4	1874,42	35,3	2121,65	40,4	2481,72	36,2
Оборотні активи	1519,20	53,3	1319,18	51,5	2109,40	56,4	3418,24	64,5	3116,34	59,3	4363,71	63,6
Витрати майбутніх періодів	5,66	0,2	9,37	0,4	6,31	0,2	8,93	0,2	16,95	0,3	14,00	0,2
ПАСИВ												
Власний капітал	1670,45	58,6	1539,97	60,2	1906,76	51,0	2208,15	41,6	1996,78	38,0	2737,65	39,9
Забезпечення наступних витрат і платежів	46,0	1,6	30,21	1,2	22,78	0,6	21,67	0,4	19,89	0,4	22,33	0,3
Довгострокові зобов'язання	209,48	7,4	252,68	9,9	509,62	13,6	967,51	18,2	1248,74	23,8	1674,22	24,4
Поточні зобов'язання	920,76	32,3	732,13	28,6	1298,49	34,7	2102,76	39,6	1987,34	37,8	2420,40	35,3
Доходи майбутніх періодів	2,92	0,1	4,43	0,2	3,16	0,1	3,61	0,1	4,06	0,1	6,40	0,1
БАЛАНС	2849,63	100,0	2559,43	100,0	3740,810	100,0	5303,69	100,0	5256,81	100,0	6860,99	100,0

Примітка. Розраховано за даними: [3, с. 12–16; 4, с. 12–16]

Певні зміни відбулися у структурі оборотного капіталу. Найвищими темпами у 2005–2010 рр. зростали грошові кошти (434,5%), у ре-

зультаті чого їхня частка в загальній вартості оборотних активів збільшилась з 4,2 до 6,4%. Величина дебіторської заборгованості протягом досліджуваного періоду збільшилась в 4,1 раза, а її частка в загальній вартості оборотних активів зросла з 29,5% до 41,9%. Натомість, зростання найменш мобільної частини оборотного капіталу (запасів) на 124,3% супроводжувалось зниженням їхньої частки в оборотному капіталі з 66,3% до 51,8%. Таким чином, варто підкреслити, що протягом досліджуваного періоду відбувалися зміни в бік зростання ліквідності оборотних активів сільськогосподарських підприємств.

Основним джерелом фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств Вінниччини донедавна були власні кошти, частка яких у загальному обсязі джерел фінансування в 2003–2006 рр. коливалась в межах 58,6–65,2%. Зростання абсолютних обсягів власного капіталу в наступні роки супроводжувалось зменшенням його питомої ваги. Так, наприкінці 2010 р. на 1 грн. коштів, вкладених у майно підприємств, власного капіталу припадало лише 39,9 коп. Натомість частка і абсолютні обсяги позикових коштів підприємств збільшились. Найвищими темпами в 2005–2010 рр. зростали довгострокові зобов'язання (799,2%), у результаті чого їхня частка в структурі капіталу збільшилась з 7,4% в 2005 р. до 24,4% в 2010 р. Збільшення поточних зобов'язань на 162,9% спричинило зростання їхньої частки у джерелах фінансування з 32,3% до 35,3% (табл. 1).

Аналізом формування капіталу сільськогосподарських підприємств регіону в 2005–2010 рр. встановлено, що значна частка (28–33%) залучених коштів припадає на банківське кредитування. Протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення абсолютної величини кредиторської заборгованості по банківських кредитах у 4,2 раза та її частки в загальній величині капіталу підприємств з 11,1% в 2005 р. до 19,5% в 2010 р. При цьому довгострокові кредити банків зростали значно вищими темпами, ніж короткострокові (902,4% проти 374,8%).

Така тенденція в структурі джерел фінансування свідчить про зростання фінансової залежності сільськогосподарських підприємств регіону від зовнішніх джерел фінансування. В умовах спаду виробництва і високої ціни кредитних ресурсів збільшення обсягів залучення позикових коштів призводить до погіршення фінансової стійкості підприємств.

Правильність зробленого висновку підтверджує зміна показників фінансової стійкості (табл. 2). Зменшення коефіцієнта автономії у 2010 р. проти 2005 р. на 31,9% та коефіцієнту фінансування на 53,1% свідчить про зниження рівня забезпеченості діяльності сільськогосподарських підприємств власними коштами. Однак понад 60% діяльності підприємств протягом досліджуваного періоду фінансувалося за рахунок стабільних джерел, у структурі яких спостерігається зниження частки власного капіталу та зростання частки довгострокових зобов'язань.

Таблиця 2
Основні показники фінансового стану сільськогосподарських підприємств Вінницької області

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до 2005, %
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	1,42	1,51	1,04	0,71	0,61	0,66	46,9
Коефіцієнт фінансування	0,586	0,602	0,510	0,416	0,380	0,399	68,1
Коефіцієнт фінансової стійкості	1,42	1,51	1,04	0,71	0,61	0,66	46,9
Коефіцієнт мобільності власного капіталу	0,36	0,38	0,43	0,60	0,57	0,71	198,1
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власним оборотним капіталом	0,394	0,446	0,385	0,386	0,365	0,446	113,1
Коефіцієнт забезпечення власним оборотним капіталом запасів	0,60	0,68	0,64	0,75	0,63	0,86	144,8
Коефіцієнт реальної вартості майна	0,58	0,60	0,53	0,42	0,44	0,39	66,3
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,65	1,80	1,62	1,63	1,57	1,80	109,3
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,56	0,61	0,65	0,79	0,65	0,87	156,4
Коефіцієнт оборотності активів	0,540	0,530	0,648	0,677	0,634	0,725	134,3
Коефіцієнт оборотності обігових коштів	1,064	1,004	1,185	1,104	1,020	1,170	109,9
Коефіцієнт оборотності запасів	1,553	1,451	1,748	1,677	1,652	1,721	110,9
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,872	0,892	1,185	1,487	1,591	1,856	212,7

Примітки:

1. Розраховано за даними: [3, с. 12–19, 39; 4, с. 12–19, 37].

2. Коефіцієнти фінансової стійкості та ліквідності розраховано станом на кінець періоду.

Власний оборотний капітал сільськогосподарських підприємств Вінниччини протягом 2005–2010 рр. збільшився в 3,2 раза. Це підвищило його частку у власному капіталі з 36% до 71%, що значно збільшило мобільність самого власного капіталу. При цьому, станом на кінець 2010 р., даним капіталом забезпечується формування 86% запасів, або 44,6% оборотних активів.

Безперервність виробничого процесу залежить від його забезпечення реальним майном, тобто тими засобами виробництва, які беруть участь у створенні продукції. Темпи росту абсолютних обсягів основних засобів, виробничих запасів, незавершеного виробництва сільськогосподарських підприємств протягом досліджуваного періоду становлять відповідно 141,9%, 141,8% і 266,7%, що зумовило зростання вартості реального майна підприємств з 1658,9 млн. грн. в 2005 р. до 2647,8 млн. грн. в 2010 р. (темп росту дорівнює 159,6%). Однак активи підприємств зростали більшими темпами (240,8%), що спричинило зниження частки реальної вартості майна в активах з 58% в 2005 р. до 39% в 2010 р. (оптимальне значення – 50%). Тенденція до зниження значення цього показника означатиме скорочення можливостей з нарощування випуску продукції в майбутньому.

Аналіз платоспроможності сільськогосподарських підприємств свідчить, що їхні поточні кредиторські зобов'язання повною мірою покриваються поточними активами. Значення коефіцієнта поточної ліквідності протягом досліджуваного періоду змінювалось у межах 1,57–1,80 (оптимальне значення 1,5–2,5). За рахунок найбільш ліквідних активів (грошових коштів, поточних фінансових інвестицій, дебіторської заборгованості) підприємства наприкінці 2010 р. можуть сплатити 87% короткострокових боргів (в 2005 р. – лише 56%).

Результати аналізу динаміки фінансових результатів і рентабельності сільськогосподарських підприємств Вінницької області (табл. 3) свідчать, що протягом 2007–2008 рр. та особливо 2010 р. спостерігалась тенденція зростання позитивних значень аналізованих показників, водночас 2006 і 2009 роки характеризуються негативною динамікою. Так, фінансовий результат від операційної діяльності в 2006 р. у порівнянні з 2005 р. зменшився на 20%, фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування – на 35,6%, а чистий прибуток – на 35,4%. При цьому по підприємствах, які одержали прибуток від звичайної діяльності, фінансовий результат зменшився на 23,1%, в той час як збиток збиткових підприємств зріс на 2%. Підсумком такої динаміки стало зниження рівня рентабельності операційної діяльності з 11,9% в 2005 р. до 9,9% в 2006 р., а всієї діяльності – з 9,5% до 6,3%.

Таблиця 3
Динаміка фінансових результатів і рентабельності діяльності
сільськогосподарських підприємств Вінницької області
за 2005–2009 рр.¹

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до 2005, +/-
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн., ланцюговий індекс	178115 x	142519 0,800	303864 2,132	585485 1,927	479179 0,818	1145387 2,390	967272 x
прибуток, тис. грн. ланцюговий індекс	252303 x	203856 0,808	349227 1,713	761555 2,181	574766 0,755	1222064 2,126	969761 x
збиток, тис. грн. ланцюговий індекс	74188 x	61337 0,827	45363 0,739	176070 3,881	95587 0,543	76677 0,802	2489 x
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн. ланцюговий індекс	156541 x	100811 0,644	198778 1,972	422125 2,124	188077 0,446	845913 4,498	689372 x
прибуток, тис. грн. ланцюговий індекс	234324 x	180153 0,769	281557 1,563	628515 2,232	398235 0,634	1060258 2,662	825934 x
збиток, тис. грн. ланцюговий індекс	77783 x	79342 1,020	82779 1,043	206390 2,493	210158 1,018	214345 1,020	136562 x

Чистий прибуток, тис. грн.	148802						
ланцюговий індекс	x	148802	0,646	96151	1,779	171084	2,431
прибуток, тис. грн.	230534	178137	265666	623111	393643	1044954	814420
ланцюговий індекс	x	0,773	1,491	2,345	0,632	2,655	x
збиток, тис. грн.	81732	81986	94582	207172	215342	217553	135821
ланцюговий індекс	x	1,003	1,154	2,190	1,039	1,010	x
Частка прибуткових підприємств ² , %	60,4	65,5	78,1	79,2	79,4	85,8	25,4
Рентабельність операційної діяльності, %	11,9	9,9	15,3	20,1	14,5	27,1	15,2
Рентабельність всієї діяльності, %	9,5	6,3	8,0	13,2	4,9	17,6	8,1

Примітки:

1. Розраховано за даними: [3, с. 37, 39–40; 4, с. 35, 37–38].
2. За фінансовим результатом від звичайної діяльності до оподаткування.

Позитивна динаміка фінансових результатів 2007 і 2008 рр. має свої відмінності. Так, зростання фінансового результату від операційної діяльності агропідприємств в 2007 р. у порівнянні з 2006 р. на 113,2% зумовлене збільшенням прибутку прибуткових підприємств на 71,3% та зменшенням збитку збиткових підприємств на 26,1%. Натомість у 2008 р. відбулось зростання як прибутків, так і збитків від операційної діяльності в 2,2 і 3,9 раза відповідно. При цьому по всіх агропідприємствах фінансовий результат від операційної діяльності зріс на 92,7%, чистий прибуток – в 2,4 раза. Як наслідок, рівень рентабельності операційної та всієї діяльності в 2008 р. досяг значень 20,1% і 13,2% відповідно. Позитивна динаміка та високі значення фінансових результатів та рівня рентабельності відповідають значному зростанню обсягів виробництва валової продукції (переважно рослинництва) сільськогосподарськими підприємствами області в 2008 р.

Падіння української економіки у 2009 р. не могло не відбитися на сільському господарстві. Незважаючи на те, що обсяг валової продукції сільськогосподарських підприємств області в порівнянні з 2008 р. знизився лише на 5,8%, фінансовий результат від операційної діяльності скоротився на 18,2%, а чистий прибуток зменшився в 2,3 рази і становив 178 301 тис. грн.

Найефективніше сільгоспвиробники Вінниччини працювали в 2010 р., забезпечивши отримання 1 145 387 тис. грн. прибутку від операційної діяльності (в 2,4 рази більше, ніж у 2009 р., та в 6,4 рази більше, ніж у 2005 р.) та 8274,1 тис. грн. чистого прибутку (в 4,6 рази більше, ніж в 2009 р., та в 5,6 рази більше, ніж у 2005 р.). Рентабельність як операційної, так і всієї діяльності підприємств досягла найвищого за досліджуваний період рівня – 27,1% і 17,6% відповідно.

Таким чином, динаміка фінансових результатів та рентабельності агропідприємств регіону свідчить, що результатом їхньої діяльності протягом 2005–2010 р. було отримання прибутку, при цьому частка прибуткових підприємств протягом досліджуваного періоду постійно зростала (з 60,4% в 2005 р. до 85,8% в 2010 р.). За таких позитивних тенденцій розвитку сільгоспвиробники, однак, відчують дефіцит обігових коштів, необхідних для фінансування технологічних потреб, а тому змушені використовувати спрощені технології виробництва продукції. Потребують інвестицій основні засоби виробництва сільськогосподарських підприємств Вінниччини, ступінь зносу яких наприкінці 2010 р. становив 41,9%.

Отже, подальший динамічний розвиток сільгоспідприємств повинен ґрунтуватись на інноваційно-інвестиційній основі, що сприятиме нарощуванню виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. Так, реалізація запропонованого вченими НААН механізму інтенсифікації аграрного виробництва шляхом залучення до нього необхідних коштів дасть змогу мати досить високий рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, який коливатиметься у межах 50–55%, а з урахуванням державної підтримки – 60–65% [6, с. 11].

Висновки. Узагальнюючи результати проведених досліджень, можна відзначити, що сільськогосподарські підприємства Вінниччини все частіше користуються позиковими коштами та вкладають їх у ліквідні активи. Втрата фінансової автономії, зниження частки реальної вартості майна в активах обмежує можливості підприємств з нарощування випуску продукції в майбутньому. Проте, незважаючи на послаблення фінансової стійкості та поточної платоспроможності аграрних підприємств, частка прибуткових товаровиробників зростає, галузь демонструє позитивні значення фінансових результатів і рен-

табельності діяльності, зростання обсягів виробництва валової продукції сільськогосподарськими підприємствами. Подальший розвиток сільського господарства можливий за умов покращення інвестиційного та технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, переведення на новітні енерго- та ресурсозберігаючі технології, що здатні забезпечити прибуткове виробництво та реалізацію продукції за конкурентоспроможними цінами.

Література:

1. Кваша С. М. Вплив світової фінансової кризи на розвиток аграрного сектору вітчизняної економіки / С. М. Кваша // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 3–9.
2. Погорельська В. І. Стан сільського господарства Вінниччини у 2010 році [Електрон. ресурс] / Головне управління статистики у Вінницькій області : прес-випуски : травень 2011. – Режим доступу: <http://www.vous.vin.ua/index.php/2010-11-23-13-52-20/111/576--2010-.html>.
3. Фінансово-економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Вінниччини : [статистичний збірник] / Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця, 2009. – 183 с.
4. Фінансово-економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Вінниччини : [статистичний збірник] / Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця, 2011. – 155 с.
5. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент : навч. пос. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова– 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2008. – 483 с.
6. Зубець М. В. Наукові засади розвитку агропромислового виробництва в сучасних умовах / М. В. Зубець // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 3-11.